

تاریخ
دیپلماسی

از فین کنشتاین به مجمل و از مفصل به گلستان

مروری بر خباث‌های انگلستان و حماقت‌های دربار قاجار در دهه اول و دوم قرن ۱۹

مجبور به ترک ایران شد. انگلیسی‌ها وقتی که با اتحاد روسیه و فرانسه مواجه شدند و از طرفی ایران هم در برابر روس‌ها تنها بود، به ایران روی آوردند که نتیجه آن امضای قرارداد‌های مجمل و مفصل بود. این قراردادها تازه امضا شده بودند که تحولات سیاسی اروپا موجب تغییر سیاست انگلیسی‌ها در ایران شد.

فین کنشتاین تا مجمل پناه به ناپلئون از شر روس و انگلیس، از

فرانسه از اولین کشورهای اروپایی بود که شاهان قاجار برای ایجاد موازنه در برابر قدرت روزافزون روس‌ها و انگلیس‌ها در ایران به آنها روی آوردند. در سال‌های اولیه قرن نوزدهم که فرانسه به رهبری ناپلئون در برابر اروپای پیر قدم بلند کرده بود، فتح‌علی‌شاه نیز گمان می‌کرد می‌تواند با عقد قرارداد با این کشور، روی حمایت‌های آن به خصوص در برابر روس‌ها حساب باز کند. به همین دلیل در ۱۳ اردیبهشت‌ماه ۱۱۸۶ (چهارم مه ۱۸۰۷) «عهدنامه فین کنشتاین» توسط میرزا محمدرضا قزوینی سفیر ایران و نماینده فرانسه به امضا رسید. به موجب این قرارداد، فرانسه متعهد شده بود که جنگ‌افزار، تعدادی متخصص نظامی توپخانه، مهندس و پیاده‌نظام و توپخانه، برای آشنایی نیروی نظامی ایران به جنگ‌افزارهای مدرن در اختیار ایران قرار دهد و برای بیرون راندن روس‌ها از گرجستان و قفقاز که پیش از آن متعلق به ایران بودند، به ایران کمک کند. در برابر، ایران نیز متعهد شد که روابط خود را با انگلیس قطع کند، کنسول‌های انگلیس و بازرگانان این کشور از ایران اخراج شوند، و در جنگ فرانسه با انگلیس و روس، متحد فرانسه باشد و در لشکرکشی

فشار دو قدرت بزرگ آن زمان، یعنی روسیه و انگلیس قرار داشت، به منظور کاستن از فشار آنها کوشیدند به نیروی سوم، به موازنه‌گر بین این دو ابرقدرت نزدیک شوند و روابط دیپلماتیک خود را با آن تقویت کنند. بر همین اساس نخبگان سیاسی قاجار در عرصه بین‌الملل به دنبال هم‌پیمانی مقتدر بودند تا به کمک آنها از زورگویی این کشورها جلوگیری کنند.

علاوه بر اینها، آغاز جنگ‌های ایران و روسیه در سال ۱۸۰۲ عامل مهم دیگری بود که ایران را وارد منازعات دیپلماتیک با اروپائیان نمود. اگرچه ایرانیان جنگ با روسیه را با اتکا به توان خود آغاز کردند، اما اهدافی که کشورهای اروپایی در آسیا و ایران برای خود تعریف نموده بودند، سبب دخالت آنها در این جنگ‌ها شد و موجب گردید تا روند این نبردها نه فقط در میدان جنگ، بلکه تحت تأثیر تحولات سیاسی اروپا تعیین گردد. تلاش و نیات ناپلئون برای بهره‌گیری از ایران و عثمانی برای پیشبرد سیاست شرقی خود از جمله حمله به هندوستان، از عوامل اتحاد انگلستان با روسیه علیه ناپلئون بود. فتح‌علی‌شاه، غافل از سیاست اروپا، از انگلستان تقاضای کمک نظامی در جنگ با روسیه نمود، اما وقتی با پاسخ منفی آن‌ها مواجه شد، به درخواست‌های اتحاد ناپلئون جواب مثبت داد و معاهده فین کنشتاین بین ایران و فرانسه امضا شد (۱۸۰۷م/۱۲۲۲ق). ثمرات این اتحاد در حال آشکار شدن بود که معاهده تیلسیت (۱۸۰۷م/۱۲۲۲ق) بین ناپلئون و امپراتور روس امضا شد. ناپلئون به‌رغم تعهداتی که در قبال ایران داشت، در مذاکره با روس‌ها، حرفی از ایران به میان نیاورد. بنابراین، عهدنامه ایران و فرانسه از اعتبار افتاد و هیئت فرانسوی

انگلیسی‌ها، پیش از انعقاد عهدنامه گلستان در ۱۸۱۳، بر اساس قرارداد «مفصل»، مکلف به حمایت از ایران در برابر هجوم دولت‌های اروپایی شده بودند؛ اما با تشکیل جبهه متحد روسیه تزاری و بریتانیا، علیه ناپلئون، انگلیس با بی‌تفاوتی از کنار تعهداتش عبور کرد و ترجیح داد که ایران را با مشکلاتش تنها بگذارد

محسن عسگریان

پژوهشگر تاریخ روابط خارجی

نخستین رویارویی گسترده ایرانیان با اروپایی‌ها، در دوران صفوی و بیشتر با شکل نظامی و تجاری آن رخ داد و البته قراردادهای یک طرفه‌ای که بیشتر به سود اروپایی‌ها بود، میان ایران و آنان بسته شد، اما به علت ناآگاهی کلی ایرانیان از بلاد فرنگ و دیپلماسی نوینی که در حال شکل‌گیری بود، این غفلت چندان مورد توجه قرار نگرفت. در دوره افشار و زند نیز روابط خارجی به همسایگان و البته اروپائینی که حالا همسایه شده بودند محدود می‌شد، ولی با آغاز دوره قاجار به‌ویژه در دوران فتح‌علی‌شاه، ایران با افزایش مرادوات خارجی و رفت‌وآمد هیئت‌های دیپلماتیک روبه‌رو شد، و نتیجه آن شد که بر خلاف دوره‌های قبل که ایرانیان در مذاکرات سهل‌گیر و ساده‌اندیش بودند، وقتی با فشارهای روزافزون روسیه و بریتانیا مواجه شدند و متوجه شدند که اعطای هر امتیازی یا انعقاد هر قراردادی چه تبعات سنگینی بر سر دارد و می‌تواند موجب خشم رقیب گردد، شروع به سخت‌گیری در روابط خارجی کردند و متوجه شدند که باید نظم و انتظام ویژه‌ای به این حوزه از حکمرانی خود بدهند و بدین روی وارد عرصه دیپلماسی و سیاست بین‌الملل شدند.

همچنین، ایران که به علت موقعیت ویژه جغرافیایی خود، نزدیکی به هندوستان و هم‌مرز بودن با روسیه تحت

آنچه در این ستون می‌خوانید، دیدگاه‌های رسانه‌های خارجی است که صرفاً جهت اطلاع‌رسانی منتشر می‌شود و این دیدگاه‌ها موضع روزنامه «هم‌میهن» نیست.

The Guardian

پیام پیروزی پزشکیان برای غرب

مسعود پزشکیان، اصلاح‌طلب در دور دوم انتخابات ریاست جمهوری ایران به پیروزی خیره‌کننده‌ای دست یافته است. رای به پزشکیان نشان‌دهنده نارضایتی افکار عمومی از جهت‌گیری کشور در سال‌های اخیر و لزوم گشودن راه‌های بالقوه جدید برای همکاری با غرب است. پزشکیان با کسب ۱۶ میلیون و ۳۸۴ هزار و ۴۰۳ رأی، سعید جلیلی محافظه‌کار را که ۱۳ میلیون و ۵۳۸ هزار و ۱۷۹ رأی به دست آورد، در مشارکتی ۴۹/۸ درصدی شکست داد. این نرخ مشارکت در مقایسه با رکورد پایین مشارکت ۳۹ درصدی که در دور اول ثبت شده بود، افزایش قابل توجهی داشت. پزشکیان در دور اول با غلبه بر سه رقیب اصولگرا به صدر جدول رسید. پزشکیان مدافع حقوق زنان در زمینه حجاب و پایان دادن به محدودیت‌های اینترنتی است. او پس از پیروزی گفت: راه دشوار پیش رو جز با همراهی و همدلی و اعتماد شما هموار نخواهد شد. پزشکیان با شعار «برای ایران» وعده داده بود که صدای بی‌صداها باشد و گفته بود که اعتراضات نباید با باتوم پلیس مواجه شود. اگرچه برخی او را در سیاست‌ورزی در سطح بالا، نازآمده می‌دانند، اما بخش بزرگی از مبارزات انتخاباتی او عمدتاً حول محور صداقت شخصی او و همچنین خارج بودن او از سمت‌های حکومتی شکل گرفت. پزشکیان در تلاش برای ایجاد تغییر در ایران با یک میدان مین مواجه است. او گفته است که اگر احساس کند که نمی‌تواند کاری از پیش ببرد، استعفا خواهد داد. اختیارات دقیق رئیس‌جمهور در حوزه سیاست خارجی مورد مناقشه است، اما پزشکیان در مناظره‌های تلویزیونی به‌طور مکرر و غالباً تند استدلال کرد که نمی‌تواند تغییری از جمله کاهش تورم ۴۰ درصدی ایجاد کند، مگر اینکه بتواند برخی از تحریم‌ها را لغو کند. این کار نیازمند رویکرد کمتر تقابلی در روابط بین‌الملل است. در طول مبارزات انتخاباتی، او گفت که ایران در نتیجه سیاست خارجی خود در یک قفس اقتصادی قرار گرفته است و باید همکاری بیشتری داشته باشد تا ببیند آیا تحریم‌ها می‌توانند برداشته شوند یا خیر. همراه او در کمپین انتخاباتی جواد ظریف وزیر امور خارجه سابق بود که در سال ۲۰۱۵ بر سر توافق هسته‌ای مذاکره کرد که منجر به لغو تحریم‌ها شد. جلیلی، مذاکره‌کننده سابق هسته‌ای ایران، مدعی شده بود که ایران می‌تواند با ایجاد روابط اقتصادی قوی‌تر بدون غرب، پیشرفت کند. جلیلی ایده قفس بودن ایران را رد کرده و معتقد بود که ایران پناهگاه است. پیروزی پزشکیان از آنجایی که هیچ اصلاح‌طلبی در انتخابات ریاست جمهوری گذشته در سال ۲۰۲۱ اجازه حضور در انتخابات را پیدا نکرد، بسیار اهمیت دارد. از آن زمان تصور می‌شد که از اوج اصلاح‌طلبی ایران مدت‌ها گذشته است و بسیاری از رای‌دهندگان متقاعد شده‌اند که حضور در پای صندوق‌های رای بی‌فایده است. اعتراضات سال ۲۰۲۲ هم به این احساس افزود که مسیر تغییر از طریق صندوق‌های رای بسته شده است. اما پس از اینکه پزشکیان در دور اول در صدر قرار گرفت - با سرپیچی از قاعده سیاست ایران که اصلاح‌طلبان در صورت کم بودن مشارکت، شکست می‌خورند - تیم کمپین او اعتماد نفوس پیدا کرد که در صورت شرکت رای‌دهندگان بیشتری در دور دوم، او می‌تواند پیروز شود. همچنین مشخص شد که حامیان محافظه‌کار میانه‌رو محمدباقر قالیباف قصد ندارند آرای خود را به جلیلی که با او اختلافات شدید ایدئولوژیکی داشتند، منتقل کنند. ظریف با دعوت از معتمدان به رای دادن گفت: کسانی که در دور اول شرکت کردند، در دوره اول پیام خود را ارسال کردند، اکنون باید با حضور خود پیام خود را تکمیل کنند. غرب اکنون باید در مورد کمک به پزشکیان یا حفظ پوشش تحریم‌ها به دلیل ادامه تشدید برانه هسته‌ای ایران و حمایتش از حزب‌الله لبنان و شورشیان حوثی بین قضاوت کند. ایران در حال غنی‌سازی اورانیوم در سطوح نزدیک به درجه تسلیحات است و ذخیره‌ای به اندازه کافی برای ساخت چندین سلاح هسته‌ای دارد، اما هنوز کلاهک یا فناوری موشکی ندارد. این کشور همچنین پهپادهایی را برای استفاده در اوکراین در اختیار روسیه قرار می‌دهد و جالب اینکه دومین مشاور سیاست خارجی پزشکیان در کنار ظریف، مهدی صائمی، سفیر سابق در مسکو بود.